

Barkoxeko koblakari-eskola XVIII-XIX. mendeetan

Patri URKIZU

....a l'ocassion du quel fut chante une charmante poesie
qui fleure bon elle aussi l'ecole barcusienne...
(L. Dassance)

Oroitzen naiz zein nolako okasioarekin ikusi eta ezagutu nuen aita Villasantelehen aldiz. Milabederatzi ehun eta hirurogeita zortza zen, eta garai hartan niSalamanca estudiante. Koldo Mitxelenaren gomitaz Arantzazura hurbildu nintzeneta hantxe euskalari anitzen artean bazen bat, taldearen buru izanik ere apaleta zuhur, Axularren itzala eredutzat aurkezten ziguna. Beraxe zen. Bigarrenaldia Donostan izan zen, Urkixoren mintegian hain zuzen, eta testu zaharren berrargitaratzearen beharraz, sail berezi batez mintzatu genion elkarri. Ordutikhona errekek ur ugari eraman du, eta egun, beti irakasle-tzat izan dudana frantziskotarraren omenaldia dela eta ezin omenezko lore apal hau, nere literatur aletxo eskaini gabe gelditu.

Berak idatzitako artikulu bat¹ izan dut gainera akuilu eta ideae-male, hain zuzen. Donibane Lohitzuneko eskolaz mintzo zitzaigun hartan, Sara-Donibaneinguruan bildu zen konpainia eder, gizon kulto eta letretan hornitua zen haieneuskal lanez. Lapurditik Xuberoara

1 Ikerketa xume hau *Barkoxeko koblakari eskola XVIII-XIX. mendeetan. Bertso eta kanta bilduma* liburuxkaren aitzin-solasa duzu. L. Villasante "Donibane Lohitzuneko idazle eskola XVII. Mendea" *Gure Herria*, 1973, 129-141

eraman nau irudimenak, eta beste literaturmota batez idazteko asmoa sorrarazi dit.

Barkoxe inguruan jaio, hazi eta bizi izan ziren koblakariak aztertzekoa. Eta uste dut, orain hemen hasten dugun ikerketa lana sakonago eta zehatzago daitezkeen beste zenbaiten hasiera besterik ez duela izan behar.

Lehen-lehenik galdera multzo bat pilatzen zait lumaren puntan. Nor dira barkoxtar horiek? Ba ote zuten maisurik, edo aitzin-gidaririk? Non ziren eskolatuak? Zer idatzi zuten, edo hobeto galdetua legokeena, zer kantantzen zuten? Eskola bat osatzen ote zuten?

Galdera guzti hauei neurri apal batean bederen erantzuten saiatuko gara.

V.F. von Humboldt-ek² Euskal Herritik 1801. urtean egin zuen bidaiari harturiko oharretan Zuberoaz ere mintzatzen zaigularik ondorengo hau esaten zuen: *hemen ere ez da batere arrotza bapateko bertsogintza edozein gairi buruz.*

Beraz, bertsolaritzak bizirik zirauen XIX. mende hasieran jakintsu famatu hark ezagutu zuen unean. Baina, jakina da XVIII. mendearen bigarren partean izan zirela bertsogile zenbait Lapurdi, Basanafarroa eta Zuberoan, eta horien lekuko ditugu, besteak beste, Salvat Monho³ apezaren bertsoak, Iraultza Frantsesari buruzkoak berriki A. Zavalak⁴ bilduak, hala nola neronek argitaratutako lehen kanta eta bertso biduma⁵.

Oraingo gure ikerketak, ordea, mugak eta hesparruak oso hestu ditu. Zuberoa, eta bereziki Barkoxeko koblakariak XVIII-XIX. mendeetan.

2 W.F. von Humboldt, *Los vascos, Apuntaciones sobre un viaje por el Pais Vasco en primavera del año 1801*, Aunamendi, San Sebastian, 1975, 186

3 P. Lafitte, *Poemes basques de Salvat Monho (1749-1821)*, Ikas, Bayonne, 1972.

4 A. Zavala, *Frantziako Iraultza eta konbentzioko gerra bertsotan*, Etor, Donostia, 1989

5 P. Urkizu, *Bertso zahar eta berri zenbaiten bilduma (1798)*, Durangoko Udala, 1987.

Benat Mardo (...1757...1793)

Louis Dassance⁶, herri literatura eta kantu maitale handi hark, Pierre Lafitterekin argitaratu zuen kanta bilduma interesgarri hartan *Kantu, Kanta, Khantore* (Baiona, 1967), euskal kantaren kronika egin nahirik ari zitzaigunean galdera hau egiten zuen: nor izan zen lehen koblakara?

Bertan ematen digun erantzuna hauxe da: Benat Mardo, barkoxtarra⁷. Baina, zer dakigu Benat Mardo? Ezer gutxi⁸. Iada Agosti Chahok honen kantez idazten zuelarik honakoa zioen:

*Vingt volumes ne contiendroient pas ses oeuvres s'il avait eu un stenographe avec lui dans les seances poetiques qu'il donnait en toute occasion*⁹.

Beraz, aski ezaguna behar zuen izan Benat Mardo barkoxtarra XVIII.mendearen bigarren partean, eta seguraski Dassanceren iritzari jarraikiz 1757. Urtekoa den *Arbotiko prima ejerra*, ezteitako kanta berak ondua behar zuen izan, beronen xehetasunak Jean de Jaurgain-ek¹⁰ eskaintzen dizkigularik. Alegia, Arnaud-Jean d'Uhart-eko zalduna eta Maria de la Plaza primaren arteko ezkontzaren okasioarekin ondu zuela. Garai beretsukoa litzateke ere beste epitalamio bat

6 L. Dassance, "Chronique de la chanson basque. A propos de Benat Mardo", *Gure Herria*, 1967, 289-296.

7 Idem. Les plus anciens dont le nom soit connu: Benat Mardo.

8 J. Haritschelharrek dioskunez Barkoxeko parrokiako errejistroak desagertu egin ziren. Halere, Paueko artxiboan katalogoan, ikusi genuenean, *Naissances, baptêmes, mariages de Barcus(1671-1792)*. GG 11.uste izan genuen esperantzaz ediren genezakeela argitasunik. Tamalez, betiko fatu beltzak desagerrarazi zuen agiri hura, eta ordez, zenbait notariren agiri batzuk besterik ez da gelditzen. Bertan aurkitu dit Mardoenean bildu zirela herriko agintariak (22-VII-1775) Pierre Ascos-en kontra. Urte horietako testamendu agiritan (1774-1778) esaten da nola lekukoaren aurrean irakurriak izan diren, *tant en français qu'en langue vulgaire basque qu'il a dit avoir bien entendu*. Beraz, euskaraz ongi ulertzen zutenak zirela hil zorian zeuden barkoxtar haiek. Eta frantsesez? Agiri horietan irakur dezakegu ere, nola Pierre Topet 1792, etik 1800.era izan zen *agent municipale de la Commune de Bartus, en qualité d'administrateur des biens des pauvres du dit lieu*. Eta nola Arnaud Etchahun barkoxtarrak 15 libera eman zituen pobreen alde (29-VIII-1778). Beraz, Mardo eta Etxahun, antza denez, familia oneko semeak ziren.

9 J.A. Chacho, *Biarritz entre les Pyrenees et L'Océan. Itineraire pittoresque*, Bayonne, 1855., 159.

10 J. de Jurgain, *Quelques legendes poetiques du Pays de Soule?*, *La tradition du Pays Basque*. Donibane Lohitzune, 1897, 408-409.

Garruzeko jainak, plazer baduzie, hau da, Berdeco jaunaren eztaietan abestu zuena Margarita Basterretxe barkoxtarrarekin ezkondu zenean (3-I-1769).

Khantore honek lau bertso ditu, hiru euskaraz eta laugarrena, senarra den Berdeco medikuari eskaina, frantsesez. Noski, honek ez bide zekien eta euskaraz. Beraz, poema elebidun baten aitzinean aurkitzen gara, eta ez da bakarria Mardoren bertsoen artean. Honen arabera ikus dezakegu Mardo gizon jantza zela, bertso molde ongi eraikiek ere agertzen duten bezala.

Baina, zer idatzi zuen edo zer gelditzen zaigu bere bertsoetarik?

Sallaberryk 1870. urtean, eta lehenago F. Michelek 1857.ean, baina azken honek egilea aipatu gabe ematen dizkigute Mardoren bi kanta, honelako hasiera dutenak:

— *Idiarte naphurra/aspaldian hala da*¹¹.

— *Ni deitzen nuk Benat Mardo, Barkoxe Baxabilako*¹².

Bere kantu bilduma ederrean zioenez Mauleko abokatak¹³, barkoxtarraren obra gehienak galdu egin ziren. Baina argitaratu gabe utzi zituen kaieretan hala nola aipatu Dassancek eta Lafittek plazaratuak bilduaz zortzi poema ezberdin biltzea lortu dugu. Kontutan harturik sakabanatuak daudela errebistetan eta ia ezagun bakarria Salaberryren kantutegikoa dela, hauen biltzeari egoki iritzi diogu. Hona zortzi kanta hauen hasierak:

I. BENAT MARDOREN KHANTORIA¹⁴.

Ni deitzen nuk Benat Mardo Barkoxe Baxabilako

II. KOMBERSAZIONEA AFER BATEN ETA NAPHUR BATEN ARTIAN¹⁵.

Idiarte naphurra/aspaldian hala da

III. JAUN BARUA UHARTEN¹⁶

Jaun barua Uharten, nahi denian Zalgizen

11 F. Michel, *Le Pays Basque...*, Paris, 1857, 368.

12 J. Sallaberry, *Chants populaires du Pays Basque*, Bayonne, 1870.

13 Idem. ses oeuvres poetiques se sont malheureusement perdues pour la plupart (p.409).

14 J. Sallaberry, aip. lib. 384.

15 F. Michel, aip. lib., 368

16 MS Sallaberry.

IV. BESTALIARRAK¹⁷.*Etxebarne, Etxegoihen, Elixalt eta Allende*V. TXIPA ETA BATEZ¹⁸.*Adiskide eli batek baziela junta*VI. ARBOTIKO PRIMA EUJERRA¹⁹.*Jaon baruak aspaldin/xederak hedatu zutin*VII. MUS DE BERDECO²⁰.*Garruzeko jainak, plazer baduzie*VIII. BARKOXEKO GATU-JALEN KHANTORIA²¹.*Ihautiria huilantzen/Maltesak orhitzen*

Lehen kantan ikusten dugunez, Benat Mardo harro zen khantoreak ontzen zituelako, eta bere etsaia samurtzen du esanez, bera dela arlo honetan *buruzagia*, eta, beraz, ez dezala ondu kantorerik haboro Montsenako konteak. Honek, ez dezala horregatik har banitaterik, erantzuten dio, eta ez zaiola joango Gainetarik aperendizik, bertso ikaslerik. Gaine, ezaguna den bezala, Atharratze eta Barkoxe bidean dagoen borda baten izena dugu. Beraz, badirudi aperendizak izaten ohi zituztela garai hartako koblakari famatuek eta urguluz betetzen zirela honekin. Sei hirurkunez osatutako kantore honetan bada bertsolerro bat indar berezkoa, eta ohi bezala kantaren esanaha biltzen duena, alegia, azkena eta honda dena:

Hi tailur hizan bezala ni zintzarri egile.

Sastrea genuen, bada, Benat Mardo, jantzi egile. Baina fama eta ospe handikoa, zeren kanta honen oihartzunez eta eraginez, hain zuzen, onduko zuen seguraski Mattinek beste hura:

Ni laborari nago, zaude deputatu²².

Bigarren kanta, lehenaren zenbait aldaera xumetan iritsi zaigun bezala, bi era ezberinetan agertzen zaigu. Falta zaió II. ari III.aren lehen bertsoa, hau delarik, antza, hasiera. Bertan Benat Mardok Uharteko

17 Igela 3, Paris, 1962, 101.

18 P. Lafitte, "Deux chansons de Benat Mardo decouverts par le R.P. Lhande", *Gure Herria*, 1950, 293-299.

19 J. de Jaurgain, aip. art., 408-409.

20 L. Dassance, aip. art., 291.

21 L. Dassance & P. Lafitte, *Kantu, Kanta Khantore*, Bayonne, 1967, 184.

22 P. Lafitte, "Herri Literatura", *Euskal Literatura*, P. Urkizuren edizioa, Donostia, 1990, 40.

Jaun baruari khantore berriak ontzeko baimena eskatzen dio, eta Zalgizeko Idiarti zira sartuz jarraitzen du.

Interesgarri deritzot bertso berauen erkaketari, hiru aldaera ezberdin baitira. Ikus dezagun, bada, hiru bertsomolde ezberdinok:

A — *Benat, esker dereiat,
Hirur kalota batiat.
Hire sagarroi larrukoaz beharrik batere eztiat,
Lhaurentako begira ezak, joaiteko ohiar
Petirikin lotzerat*²³.

A' — *Benat, esker dereiat, hirur perruka batiat,
Hihautentako begira itzak sagarroi larriak,
Eta egin kailota bat juaiteko oherat
Eta ez neskatiletat*²⁴.

A" — *Benat, esker dereiat,
Hirur perruka badiat,
Sagarroi larruz eginik, eta
Hire begiratzen tiat*²⁵.

Chahok dioenaren arabera, Mardo bere bizitzako memento honetan izan zen lehen aldiz garaitua bertsoan, Idiart Zalgizekoak irabazi ziolarik partida, bere burusoilaz irri eginez. Eta beste hau eransten digu, atharraztar batentzat agian gogorxko zitekeena, alegia, xubero-tarren artean barkoxtarrak zirela izpiritutsuenak²⁶.

Hiru bertso molde ezberdinak, 7aa15AA7a/15AAA7a/7aa10-7a, dira, eta nabari denez bost, lau eta hiru pundukoak. Errima ez da oso aberatsa, herri bertso anitzetan gertatzen ohi den bezala. J. Haritschelharek²⁷, *strophes heterometriques monorimes* delako sailean sartzen dituenak dira, bostekoa eta bi lauho hauek. Azkena, kopia zaharra deitua izan dena, jada *Bereterre-txen khantorea-n* agertzen zitzaiguna, eta Oihenarteren iritziz euskaldunek propioa ornen dutena²⁸.

23 F. Michel, 368.

24 M5 Sallabery

25 J.A. Chaho, Biarritz..., II, 161.

26 Les paysans de Barcus, a notre avis, sont les plus spirituels de la province souletine, Idem, 161.

27 J. Haritschelhar, *Le poete souletine Pierre Topet-Etchahun (1786-1862). Contribution à l'étude de la poesie populaire basque du XIXe siecle*. Bayonne, 1969.

28 A. d'Oihenart, *L'art poetique basque (1665)*. P. Lafitterren edizioa, Baiona, 1967.

III.kantan nabarmentzen dira bi kantu ezberdin daudela nahasirik. 1-4 bertsoak II.aren aldaerak ditugu, hots, Benat Mardo eta Idiart Zalgizekoaren arteko leha eta bertso-gudua adierazten digutenak. 5.bertsoak, aldiz, beste kantu baten hasiera ematen digu, *Saratzaga gora da, han aidea fresko da*, hain ezaguna den, *Salbatore gora da Garazi aldean*, kantaren paretsua baita. Hemen, gainera, lehia dabilzanak ez dira bi aurkako, bi lagun baizik. Bi barkoxtar, Arotx gazta eta honen kosi Benat, gure artean *primo*, laguna bezala erabiltzen dena. Haritschelharren

tesian agertzen diren Arotx ezberdinen artean, garaiaren arabera, uste dugu Alexis Arotx laboraria zitekeela, Zalgizen (agian Idiartek) bertsoak egin dizkioena:

Arotx, egun entzun diat hire berri handi bat

Zalgizen egin dereitezala kantore berri eli bat (III-6).

Ez ziren, bada, soilik barkoxtarrak kantore, kobla, berset ontzale eta egile,

Zalgizen ere baziren, Atharratzen, Altzain eta beste herrietan ziratekeen gisara, baina zerbaitegatik noski iritsi zaizkigun hoberentzuenak barkoxtarrak izaki. Horrelakoxea zen, bederen, Chahoren iritza, honen ustetan izpirituz jantzienak baitziren. Halaber bada fabrika marka bezalako bat agertzen dena zenbait kantatan, eta bertsole-erro hauek baltzen dutena:

Khantore hoiek dira Barkoxen hunturik (XII-10)

Berset hoiek dutuzu Barkoxen hunturik (XVII-13)

Bestalde, iritsi zaizkigun Mardoren (bereak badira) zortzi kantalak honda sailka genitzake. Hiru irri eta ziri alorrean (5-III); beste hita mahai kantalak (VI-VIII), VII.ak mozkorraldi baten ondorengo gertakuntzak kontatzen dizkigularik; eta bi amodiozkoak: IV.ak aitoren semeek ohi zuten xoriehiza aipatzen digu, eta V.ak ezkontzetako ohizko kanta ematen.

II. Piarres Topet Etchahun (1786-1862)

Nork ez du ezagutzen biziaren latzak, krudelkeriak eta malurak astindutako barkoxtarraren bizitza tristea? Hainbeste tinta isurarazi du bere historiak, elaberri, antzerki eta pastoraletan, ez dezakedala ezer

gehiagorik erantsi, batipat, aipatu J. Haritschelhar-en tesi ederraren ondoren.

Berrogeitabost poema eta hauen aldaera multzo interesgarri bat ematen dizkigu, baina, antza denez, eta ikerketak oro bezala idekiak izaten ohi direnez, egile baten poema bilduma, berak itxi ez duenean, heda eta zabal daiteke ere. Tx. Peillen eta J.M. Bidexagarrek utzitako kaiserrei esker topatu ahal izan ditugu aldaera anitzen artean, agian Piarres Topet Etxahunek, edo bestela bere garaikideren batek ondutakotzat jo ditzakegun beste bost poema, honela kopurua berrogeita hamarrera iritsiko litzatekeelarik. Hauexek dira kanten lehen bertsolerroak:

IX. MUS DE LARREREN KHANTORIA

Ahairiak zahar eta khantoriak berri

X. GAZTELONDO GAINKO ETXKO ALABA

Ahairia zahar eta khantoriak berri

XI. MUS DE DARROQUINEN KHANTORIAK

Oi! ene maite pollit kolore gorria

XII. IDIART APHEZA

Liginagan die aizua Astue

XIII. BARKOXEKO BURGIAN

Barkoxeko burgia/Ahalkez bi begiak lurrian

Zerk bultzatzen gaituen Etxahunenak edo garaikide batenak direla bertso horiek esatera? Agertzen diren pertsonaiak, hizkerak, bertsomoldegintza eta beste zenbait xehetasunek, noski.

IX.kantan Mus de Larre medikua aipatzen zaigu 2. bertsoan. Gure ustez Laurent Larre Maulekoa date, Etxahunen begi zaintzailea, 1850.urte inguruan bizi zena, eta Haritschelharrek maiz aipatzen diguna. Barkoxe, bestetik lau aldiz izendatzen zигun, azkeneko aldian honelaxe:

Zien antxu galdiaz berri deraiziet,

Barkoxen da herakiten jaun batek ezarririk. (IX-16)

Argi da koplakaria barkoxtarra dela, edo bederen une horretan Barkoxen bizi zela, eta 1850. urte inguruan Etxahun zen, noski, koplakarien jaun eta buruzagi. Gaia hain erretserbatua zelarik, eta bera hainbat gorrotoren sorrerazle ez da harrizkeoa izena izkutuan uztea, gorroto eta higuin haboro ez sortzearren.

X.a *Gaztelondo gaineko etxeko alaba gaitzat* duen kantorea da, eta lehendikere ezagutuak *genituen Gaztelondo handian*²⁹ bertako alabaren ibilerak. Kantahonek hark bezala hamazazpi bertso ditu, azkenekoak honelaxe dioela:

Berset hoiak egin tut herabereki,
Pharkamentu galtho nago mundu orori,
Jinkuak eman deiku odre hori umilki,
Ogenak pharka gintza batak besteri,
Orori kito beniz
Ene partideki
Hel gitian oro zelian iruski. (X-17)

Erromes partitu aurrekoa ote? Kanta berean, beste bertsolerro batetan Arane Goihenetx, dendari gaztea, agertzen zaigu, berau eza-guna ere *Arengaraiko primaren khantoria*³⁰ zela medio.

XI.kantorean Mus de Darroquin agertzen da. Justin Darroquin Garindaneko auzapezak 1850.urtean ez zuen batere gogoko Etxahun, koplakari barkoxtarraren aurka birritan bere lekukotasuna eman baitzuen. Mendekioz ote zuen idatzi etakanta Etxahunek (bereak balira bertsoak) alkatearen bihotz gogorra eta ibilera ezkutuak?

XII.a maskaradetako kanta bat dugu, eta balirudike Oxalde Lapurdi aldean zebilen bezala herriz-herri tobera kantak abesten, herri zenbaitetako gaztek deiturik arituko zela ere Etxahun, haien gogoak betatzearren neskati zenbaiti zira sartzen, kasu honetan Margarita Etxeberriri suertatuko zitzaizkiolarik pairatzea koblakararen zirikadak. Astolasterretan maiz aipatzen diren adarrak ere ageri dira:

*Bonurra dukenak zu ukheitez emazte,
Adarren sorhaya izan behar duke. (XII-8)*

Eta XIII.a da eskuzkiribuak berak ematen duena zehazki Etxahunena bezala, eta hain zuzen, bere beste kantetatik ezberdinen dena. Honelaxe dio kaierrak: *Poeme compose par Etchahoun en prison*. Hiru bertso ditu eta moldea, 8aaa4a8a4a, dugu, beraz, seiko nahasi bat, Etxahunek darabiltzan moldeetarik ezberdina.

29 J. Haritschelhar, "L'oeuvre poetique de Pierre Topet-Etchahoun (Texte-traduction-Variantes- Notes)". *Eusker*a, Bilbao, 1970, 320.

30 IDEM 684.

J. Haritschelharren ustetan ez hau, ez besteak ez dira Etxahunek ondutakoak.

V. Alexis Arotx (...1795...)

Benaten kusa. Barkoxtar hau ikusia dugu jada Zalgizeko merkatu-tik itzultzerakoanerosi duen txerrittoarekin, kobla batzuen pairatzaile, eta nola abis onakematen dizkion maisuak. Oraingo gure hipotesa hauxe da, alega, *Mendikota Hastoiko khantoria*, deitzen dena berak ondutakoa dela. Zergatik? Zenbait aldaeretan ez bada ematen kantore honen egilearen izenik, eta nola eman, erdi-izkutuka baizik, apezek hainbesterainoko boterea zuten garaietan? Diot, apez baten amodioa bertan salatzen zelarik, zail zela koblagilearen izena agertzea. Baina, koblakara, bestalde, harro zegokeen ondutako bertsoekin, eta horrela beste zenbait kasutan bezala erdi-gordeta adierazten digu nor den. Kantorearen bi aldaerok ematen ditugu ondoan, ikus dezagun nola denboraren poderioz jatorria estaltzen zihoan:

*A Arotxaren zamaria, erradak egia,
Murat eraman dian aphez gelharia.
Eraman ukhen dizut lehenik Maulera,
Gero hantik aitzina zuk erran lekhila. (XVI-10)
A' Petteren zamaria, erradak egia,
Morat ereman dukan ene gelaria.
Hamar hameka orenetan Ainharbeko bentan
Gauherdi joiten eta Mauleko kharikan. (XVI'-9)*

Apez-gelariak, serorak eta apez-andreak antzinako denboretan oso arruntak bide ziren, hiztegiek eta kantek salatzen digutenez.

VI. Mardo eta Etxahunen jarrailea

Bertso bilduma honetara ekarri dugun azken kanta, XVII.a da, eta ohizko egiturarekin hasten zaigu. Hona beste bi lehen bertsolerroekin erkaturik: *Salbatore gora de Garazi aldean* (KKK, 114)

*Saratzaga gora da han aidea fresko da (III-5)
Ziberuan gora duzu Alzaiko hernia (XVII-1)*

Gai berri bat dakarkigu gainera kanta honek, alegia, *Prima gazte ezkuntgeia eta Indianua*, izeneko istorioak. Badu honek ere ziririk barkoxtarren izpirituek ondutakoek bezalaxe, eta egilearen adimeanean nabari da hori duela asmo, nahikunde eta gutzarik bortitzena. Maisuen bideari jarraikitzea, azken bertsoan azaltzen duen bezala:

*Berset hoiek dutuzu Barkoxen hunturik,
Mardok eta Etxahunek ideia emanik,
Hoier jarraitia primantzaz ukhenik,
Egiliak eztizu beste huntarzunik. (XVII-13)*

Beraz, aurkezten ditugun hamazazpi poema hauek izendatu dugun Barkoxeko eskolaren adierazle zenbait besterik ez dira, eta segur gaude beste azterketa mota anitz eta komentario gehagoren premian daudela. Baina, beude bere apaltasunean sarrera gisara, gure asmoa horixe besterik ez baita izan. XVIII.mendearen bigarren partean eta XIX.eko lehenbizikoan izan zela Zuberoan koblakari eskola bat agertzea, barkoxtarrak buruzagi izan zirelarik, eta lehena, Benat Mardo.

Benat Mardo, Musena, Alexis Arotx, Idiart Zalgitzekoa, Piarres Topet Etxahun, Artzaa, Dominike Haritxabalet, eta Mardo-Etxahunen jarraitzailea.... Zortzi koblakari ditugu, eta segun' gaude ez zirela bakarrak Barkoxeko koblakari eskola osatzen. Umore eta finezaz jantzak, mihi zorrotz jostalaraz ornituak, izpirituz beteak, badirudi mende oso bat betetzen zuketela Mardo eta Etxahunen koblakari garaikideak, A. d'Abbadie-ren Lore Jokoak Urrunen XIX.menderdian hasi aitzin.

